

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2024]

Arda KORKMAZ

<https://orcid.org/0000-0003-4457-8632>

Doktora Öğrencisi | Sorumlu Yazar

ardakorkmaz@hacettepe.edu.tr

Hacettepe Üniversitesi

<https://ror.org/04kwvgz42>

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Koray ÜSTÜN

<https://orcid.org/0000-0003-1033-5966>

Doç. Dr. | korayustun@hacettepe.edu.tr

Hacettepe Üniversitesi

<https://ror.org/04kwvgz42>

Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yeni Lisan Makalesinde Eleştirel Söylem

Critical Discourse in the “Yeni Lisan”

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 15.06.2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 23.08.2024

Yayın Tarihi | Date Published: 30.08.2024

Atıf | Citation

Korkmaz, A. ve Üstün, K. (2024). Yeni Lisan Makalesinde Eleştirel Söylem. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(2), 669-691. <https://doi.org/10.34083/akaded.1501629>

Korkmaz, A. & Üstün, K. (2024). Critical Discourse in the Yeni Lisan. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(2), 669-691. <https://doi.org/10.34083/akaded.1501629>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Katkı Oranı Beyanı Author Contributions	Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir Author's contribution rates to the study are equal.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyrights-License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Arda KORKMAZ, Koray ÜSTÜN | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Öz

Genç Kalemler dergisinde yayımlanan “Yeni Lisan” makalesi, Yeni Türk edebiyatının tasnif ve tarihlendirilmesinde rol oynayan metinlerdendir. Millî Edebiyat hareketinin başlangıcı olarak kabul edilen “Yeni Lisan” makalesi, ortaya koyduğu fikirler ve bu fikirlerin icrasına zemin hazırlayan pratik önerileriyle yeni edebiyatın dil, içerik ve üslubuna ilişkin dikkate değer bir rota belirlemiştir. Bu çalışmada, dil ve edebiyat bağlamında olduğu kadar sosyal hayata dair vurgularıyla çok yönlü bir iletiyi barındıran “Yeni Lisan” makalesi, eleştirel söylem odağında çözümlenmiştir. Çalışmada Roland Barthes, Teun v. Dijk, Norman Fairclough, Erving Goffman, M.A.K. Halliday, Ruqaiya Hasan ve Doğan Günay’ın konuya ilişkin yaklaşımları ana hatlarıyla verilmiş, ardından bu araştırmacıların çalışmalarında yer bulan ölçütlerden hareketle belirlenen karma bir metotla metin incelenmiştir. Çalışmanın sonunda otuz iki farklı söylem çözümleme verisi tespit edilmiş, ana ve ara başlık tercihlerinden başlayarak kesinlik ve bütünlük bildiren kip kullanımları, retorik yapılar, söz varlığı tercihleri, ses ve sözcük tekrarları, ironik sezdirimler ve zamir sıklığıyla dilin pek çok işlevinin aynı anda devrede olduğu belirlenmiştir. Çağrı, anlatsallık ve gönderge işlevlerinin görüldüğü metinde karşıtlıklarla “biz” ve “öteki”nin konumları belirginleştirilmiştir. Tespit edilen bu veriler Ömer Seyfettin’in retorik gücünü ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk eleştirisi, *Genç Kalemler*, *Yeni Lisan*, Ömer Seyfettin, eleştirel söylem çözümlemesi.

Abstract

The article “Yeni Lisan” published in *Genç Kalemler* magazine is one of the texts that played a role in the classification and dating of New Turkish literature. Considered as the beginning of the National Literature movement, the article “Yeni Lisan” has determined a remarkable route regarding the language, content, and style of new literature with the ideas it put forward and the practical suggestions that paved the way for the implementation of these ideas. In this study, the “Yeni Lisan” article, which encompasses a multi-faceted communication with its emphases not only on language and literature but also on social life, has been analyzed within the framework of critical discourse. The study outlines the approaches of Roland Barthes, Teun v. Dijk, Norman Fairclough, Erving Goffman, M.A.K. Halliday, Ruqaiya Hasan, and Doğan Günay regarding the topic, and then examines the text using a mixed method based on the criteria found in these researchers’ works. At the end of the study, thirty-two different discourse analysis data points were identified, it was determined that the text uses various language functions simultaneously, including modality indicating certainty and completeness, rhetorical structures, vocabulary choices, repetition of sounds and words, ironic suggestions, and frequency of pronouns. In the text, which shows the functions of address, narrativity, and referentiality, the positions of “us” and “the other” are highlighted through contrasts. These determined data reveal Ömer Seyfettin’s rhetorical power.

Keywords: Turkish criticism, *Genç Kalemler*, *Yeni Lisan*, Ömer Seyfettin, critical discourse analysis.

Giriş

“Yeni Lisan” makalesi, Yeni Türk edebiyatının tasnif ve tarihlendirilmesinde rol oynayan metinler arasında önemli yere sahiptir. Milli Edebiyat hareketinin başlangıcını belirleyen metin olarak kabul edilen bu yazı¹, ortaya koyduğu fikirler ve bu fikirlerin icrasına zemin hazırlayan pratik önerileriyle yeni edebiyatın dil, içerik ve üslubuna ilişkin dikkate değer bir rota belirler. Dil ve edebiyat bağlamında olduğu kadar sosyal hayata dair vurgularıyla çok yönlü bir iletiyi barındıran yazının bir manifesto niteliği taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

“Yeni Lisan” makalelerinin yayımlandığı ve bu hareketin ev sahibi *Genç Kalemler*² dergisinin kökleri, Hüsnü ve Hâmit isimli iki genç tarafından çıkarılan *Hüsn ve Şiir* dergisine yaslanmaktadır. 1910’da Selanik’te yayımlanan bu dergiye Ali Canip’in dahil olmasıyla birlikte derginin görünümünde bir değişiklik girişimi başlamış ve bu hareketliliğin neticesinde derginin ismi *Genç Kalemler* olarak değişmiştir. Ömer Seyfettin’in Ali Canip’e desteğini ve özellikle dil bahsinde “bir ihtilal gerçekleştirme” niyetini beyan eden mektubuyla birlikte derginin zihniyeti belirginleşmiş ve bu zihniyet doğrultusunda kurulan söylemi de netleşmiştir. Ömer Seyfettin’in devrimci tavrını Ziya Gökalp’le paylaşan Ali Canip, Ziya Gökalp’ten de destek görünce hareket ile özdeşleşen üç isim yan yana gelmiş ve *Genç Kalemler*’in ikinci cildi yayımlanmıştır. 21 Nisan 1911’de³ yayımlanmaya başlayan bu ikinci cilt ile birlikte Yeni Lisan Hareketi hem teorik hem de pratik anlamda büyük bir etki uyandırmış, yeni edebiyatın bir başka evresi buradaki hareketlilik ile başlamıştır.

Yeni Lisan Hareketi’nin sert ve yıkıcı üslubunda siyasal ve sosyal şartların yeri büyüktür. Meşrutiyet’in ilan edilmesinin ardından yaşanan çok seslilik, farklı etnik grupların ayrışmacı örgütlenmeleri ve yaşanan toprak kayıpları millî şuurun doğuşuna doğrudan etki etmiştir. Öte yandan dönem gençliğinin içinde bulunduğu psikolojik durum da bu hareketin eyleme geçişindeki temel motivasyonu sağlamıştır. Öksüz’ün Ömer Seyfettin’den alıntıladığı şu cümleler, *Genç Kalemler*’in doğuşundaki sosyal hareketliliği kanıtlamaktadır:

¹ Ercilasun, Milli Edebiyat hareketinin 1911’de Selanik’te *Genç Kalemler* dergisindeki faaliyetlerle başladığını ifade eder (Ercilasun, 2013, s. 80). Bu görüş, Bozdoğan tarafından da ifade edilmiştir. Bozdoğan bu düşüncenin kendinden önceki çalışmalarda da ifade edildiğinin altını çizerek “Yeni Lisan”ı “millî edebiyat akımının bildirgesi” olarak değerlendirmiştir. Bk. Bozdoğan, 2007. Yeni Lisan makalesi ve bu makale çevresinde yaşanan düşünsel hareketliliği, Türk Dili ve Edebiyatı bağlamında değerlendiren çalışmalar mevcuttur. Bkz. Polat, 2011; Argunşah, 2011; Demir, 2012; Sazyek, 2012; Aktaş, 2018 ve Yavuz, 2020.

² *Genç Kalemler* üzerine pek çok akademik çalışma bulunmaktadır. Öksüz’ün *Türkçe’nin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi* (1995), Çelik’in *Genç Kalemler Mecmuası Üzerinde Bir Araştırma* (1995) ve Odabaşı’nın *II. Meşrutiyet Dönemi Basın ve Fikir Dünyasında Genç Kalemler Dergisi* (2006) başlıklı yayınları, dergiye odaklanan çalışmaların başlıcalarıdır. Derginin çeviri yazımı İsmail Parlatır ve Nurullah Çetin tarafından yapılmıştır (2004). *Genç Kalemler* ile ilgili detaylı bilgi için bu eserlere bakılabilir.

³ Bu tarih, *Genç Kalemler* üzerine eğilen pek çok çalışmada 11 Nisan olarak geçmektedir. Ancak yapılan son çalışmalarda tarihin 21 Nisan olduğu kesinleşmiştir. Detaylı bilgi için bk. Polat, 2020.

Siyasi inkılap ile uyanan gençlik, ruhunu değiştirdi. İçtimâî sefaletimizin farkına vardı. Elimizde lisan ve edebiyat yoktu. Bu hastalığı tedavi için birçokları lisaniyat ile uğraşmaya başladılar. Vukufı arttıka gördüler ki şimdye kadar pek yanlış bir yolda, pek derin bir uçuruma, pek koyu bir karanlığa gidilmiş...

Vakia bu içtimâî serseriliğimiz evvelce bazıları tarafından da sezilmişti. Lakin nasıl tedavi edileceğini kimse bilmiyordu. O vakitler fenne, ilme bugünkü kadar temas edememişlerdi. Lisan cezrlerden değil, kendi tasriflerinden mürekkebdir, hakikatini almıyorlar ve tasfiyecilikle uğraşıyorlardı.

Siyasi inkılap ile beraber belki daha evvel uyanan, varlığını duyan ve var olmayan niyet eden gençlik, dünyanın en güzel ve ahenkli lisanı olan Türkçeyi yalnız avam ve kadınlara, yalnız tekellüm lisanına bırakıp, yine eski lisanlarla, yani Enderun argosu ile milletine yabancı ve faidesi kalamazdı. Nitekim kalmadı. İsyân etti. Türkçeyi boğan anat (nuance)'siz ve bir manada birçok kelimeleri üşüştüren fenne, ilme, tabiata taban tabana zıt bulunan kapitülasyonları atmaya, koparmaya kalktı (Öksüz, 2004, s. 86).

Dil meselesini semantik bir perspektife sığdırmak yerine sosyal bir olgu olarak değerlendiren Yeni Lisan makaleleri, metne akseden bilinci genç zihinlere yerleştirmek kaygısı taşımaktadır. Bu düşünceyle kaleme alınan makalelerde bilgi ve düşünce aktarımı ile sınırlı kalınmamış, dilin farklı işlevlerini devrede tutan bir strateji benimsenmiştir. Bu noktada, Ömer Seyfettin'in metin yazarlığındaki gücün altını çizmek gerekir. O yalnızca iyi bir hikâyeci değildir, aynı zamanda kurmaca dışı metinleriyle de iyi bir yazardır.⁴ Tıpkı hikâyelerindeki gibi kurmaca dışı yazılarında da metni oluşturan öğelerin farkındadır ve bu farkındalık üzerine okuru metinle baş başa bırakmayan bir söylem yaratır.

1. Eleştirel Söylem Çözümlemesinde Temel Yaklaşımlar

“Bir düşünceyi ortaya koymaktaki yaklaşım tarzı” olarak tanımlanan söylem (TDK, 2024), bildirişim sürecinin yalnızca dil bilgisi açısından uygunluk taşıyan dil birimlerinin kurallı dizilimleriyle gerçekleşmeyeceğini savunan, anlamın doğuşunda bağlamın rolünün altını çizen pek çok araştırmacı ve düşünürün kullandığı temel bir kavramdır. Geniş bir kavram ve uygulama alanına sahip olan söylem üzerine yapılan çalışmalarda dilbilimsel analiz ve ideolojik çözümleme başta olmak üzere temel eğilimler mevcuttur⁵.

Söylemin doğuşu ve görünümü doğrudan ideoloji olgusu ile ilişkilidir çünkü ideoloji, söylem aracılığıyla somutlaşır. Bu nedenle iki kavramın iç içe geçerek tanımlanmalarında birbirlerinden bağımsız kalamadığı görülmektedir. İdeoloji ve söylem üzerinden kurmaca

⁴ Ömer Seyfettin'in düzyazıları N. Hikmet Polat tarafından bir araya getirilmiştir. Bu çalışmanın başında yer alan değerlendirmede Ömer Seyfettin'in düzyazılarının içeriği ve üslubuna dair tespit ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Bk. Polat, 2016. Ömer Seyfettin'in hikâyelerini kimlik ve söylem bağlamında inceleyen Atilla Aktaş'ın (2019) çalışması da yazarın edebî gücünü teorik bir yaklaşımla göstermesi bakımından dikkate değerdir.

⁵ Söylem üzerine yapılan çalışmalarda dilbilimsel analiz ve ideolojik çözümleme başta olmak üzere temel eğilimler mevcuttur. Konuyla ilgili olarak bakılabilir: Kocaman, 2009; Sancar, 2020. Söylem üzerine farklı teorileri ana hatlarıyla aktaran Barış Çoban ve Zeynep Özarıslan'ın hazırladığı *Söylem ve İdeoloji* (2015) ile Yasemin G. İnceoğlu ve Nebahat A. Çomak'ın kaleme aldıkları *Metin Çözümlemeleri* (2009) Türkçe literatürdeki önemli çalışmalardır.

ya da kurmaca dışı metinlerin değerlendirilmesi mümkündür. Bu yaklaşım, açıkça ifade edilmek zorunda olmayan ideolojinin metindeki söylem tercihiyle belireceği çıkarımından hareket eder. Bu bağlamda hem ideolojinin metindeki iz düşümüne hem de anlamın katmanlarına dair bir okuma modeli mümkündür.

Metin çözümlerinde bağlam odaklı söylem analizine işaret eden çalışmaların başında Roland Barthes gelmektedir. Dilin yapısal öğelerinin yanında olay ve sembollerin çözümlenmesinde okurun rolüne de değinen Barthes, metinlerdeki anlam katmanlarının altını çizer. Söylemi, Todorov'dan hareketle bir anlatma düzeyi olarak tanımlamayan (1993, s. 23) Barthes'a göre gösteren yapısı anlatı düzeyi, gösterilen yapısı ise içerik düzeyidir (1993, s. 40). Yapısal çözümlemenin sözlü anlatıya, metinsel çözümlemenin ise yazılı anlatıya uygulanabileceği (1993, s. 139) görüşündeki Barthes, söylemi ve bu söylemin sağlayıcısı göstergeleri, bir topluma mal olmuş her bir nesnenin anlamı olarak değerlendirir. Onun bu yorumu, söylem çözümlene verilerinin çevrenin genişliğini göstermektedir. Barthes'a göre en açık söylem öge ağı, ben ve sen zamirleri ile kurulmaktadır ve bu noktada zamirler, belirtisel işlevlere sahiptirler (1993, s. 30). Barthes'ın zamirler üzerinden kurduğu yapı, farklı bir söylem çözümlene penceresi de açmaktadır. Fransızca üzerinden geliştirdiği biz ve ben öznelerinin yapısal farklılığı, hegemonik yapıların değerlendirilmesinde yeni bir kanaldır; biz öznesini belirtili öge, ben öznesini ise belirtisiz ögedir (Barthes, 1993, s. 61). Burada belirtiden kasıt, öznenin kişi ya da sayı bildirip bildirmemesidir. Barthes'ın özneler üzerinden ortaya koyduğu bir diğer yaklaşım ise Jakobson kanalıyla ilerlemektedir. Buradan hareketle anlatıda ben anlatımdan o anlatıma geçmek, dilin gönderge işlevini ortaya koymaktadır (Barthes, 1993, s. 104).

Barthes'ın etkisi son dönem araştırmalarında da kendini göstermektedir. İngiliz dilbilimci Fairclough, dil, güç ve toplumsal yapılar arasında bağlam kurarak yazınsal metne akseden ideolojik temelli güce odaklanır ve konuyu Saussure'ün dili toplumsal bir aygıt olarak görmesinden de etkilenerek etnometodolojik bir çizgide ele alır (2014, s. 13). Buradan hareketle söylemi gündelik eylemlerin yorumu ve üretimi olarak tanımlayan Fairclough için söylem, içtimai yapılar üzerinde etkili, içtimai yapılar tarafından belirlenen, içtimai yapılar üzerindeki değişime katkı veren bir olgudur. Bireyin farkında olmasa da etkinlik sahasını, yine kendisini kısıtlayan ideolojik aygıtlara ve onların söylem yapılarına "borçlu" olduğunu savunan Fairclough; dilin sosyal kimliklere, sosyal ortamlara ve amaçlara göre değişen bir olgu olduğunu düşünerek söylem çözümlene noktasında özne konumunu işgal etmek adını verdiği bir dizge ortaya atmaktadır (2014, s. 22). Erving Goffman ise sosyal etkileşimlerin performans yönlerine eğilerek bireylerin günlük yaşamda nasıl sunulduğuna işaret eder. Ona göre karakter etkileşimi ve anlatı içindeki benlik görünümü, söylemi belirleyen önemli verilerdir. Jonathan Potter'ın söylem çözümlene oturttuğu üçlü sacayağı, tutumlar-cinsiyet-bellek noktasında şekillenmektedir. Buradan hareketle söylemin, eylemler boyutunda soru sormak, suçlamada bulunmak ve gözden kaçanı haklı çıkarmak noktalarında işlevselleştiğini söyleyebilmek mümkündür (Potter, 1990, s. 207). Söylem çözümlene bağlamında bir diğer görüş, M.A.K. Halliday ile Ruqaiya Hasan'a aittir. Halliday ve Hasan dil-durum-kültür çatısı altında topladıkları resim, heykel, müzik,

dans, giyim biçimleri, kültürel davranış biçimleri gibi her bir yapının, söylem çözümlemesi için bir çıktı olduğu görüşündedir. Buradan hareketle durumdaki katılımcıların statü ve rolleri, sözlü ve sözsüz eylemleri, katılımcıların çevresindeki nesnelere, katılımcıların söylediklerinin etkileri, verilen mesajın biçim ve içeriği, kurulan iletişimin amacı gibi birçok parametre, söylem çözümlemesinin dâhilindedir (Halliday & Hasan, 1989, s. 16).

Söylem çözümlemesi üzerine Türkçede yararlanılabilecek önde gelen kaynaklardan biri, Doğan Günay'ın *Söylem Çözümlemesi*'dir. Günay, dil içi yapıları hiyerarşik bir sıralamaya tabi tutmuş; söylem çözümlemesi noktasında ilkin ses bilimsel özelliklere, devamında dil bilimsel özelliklere, zincirin son halkasında ise söz dizimi-anlam bilimine odaklanılması gerektiğini vurgulamıştır. Söylem çözümlemesini metin-söylem-toplum zeminine oturtan (Günay, 2018, s. 9) Günay'a göre her söylemin bir öznesi, alıcısı ve konusu vardır ve söylem, vericinin değer yargılarını yansıtmaktadır. Söylemin, tahakkümü kuran "biz" öznesi/vericisi özelinde şekillendiğini ifade eden Günay, söylemin dil içi ve dil dışı yapılar çevresinde ortaya çıktığını savunur. Günay'a göre aliterasyon, asonans, redif, kafiye, sıfatlar, haber kipleri, dilek kipleri, zamirler, fiil çatıları, (özellikle ettirgen yapılar) söz sanatları (eğretileme, karşılaştırma, şaşırtma) gibi yapılardan her biri, söylem çözümlemesinin dil içi malzemeleri olarak dikkat çekmektedir (Günay, 2018, s. 58).

Sosyal yapı ile söylem arasındaki bağa odaklanarak söylem ile ideoloji arasındaki bağa işaret eden bir diğer isim ise Teun v. Dijk'tır. Teun v. Dijk, *İdeoloji* eserinde ideolojiyi biliş-toplum-söylem bağlamında ele alır ve onu hem epizodik hem de sosyal bir kavram olarak görür. Dijk, ideolojileri belirli birer fikir birliği ve zihinsel nesnelere olarak tanımlamakta, ideolojinin kişisel olmakla birlikte en az bir başka kişi ile daha paylaşılan bir ortak bağ olduğunu ifade etmektedir. Toplumsal ve kişisel olan arasındaki bağın gözden kaçırılmamasının gerekliliğinin altını çizen Dijk'a göre ideolojiyi, topluluklar ya da gruplar tarafından paylaşılan birer toplumsal inanç bağlamında değerlendirdiğimiz o an, ideolojiye en çok yaklaştığımız an olacaktır (2019, s. 34). İdeolojiyi, genel ve soyut olarak tanımlamakla birlikte ideolojinin çevresine durumları, süreçleri, grupları, grup ilişkilerini, kökeni, görünüşü, sosyo-ekonomik yapıları, kültürel ve bireysel sınıfları, iyeliği, aidiyeti, eylemleri, hedefleri, değerler ve normları, kaynakları ve grupları dahil eden Dijk, davranış pratiklerimizden konuşmalarımıza, giyim-kuşamımızdan sahip olduklarımıza, hobilerimizden değerlerimize hemen her şeyin bilinçli ya da bilinçsiz olarak ideolojik ya da bir ideolojinin parçası olduğunu söyler (2019, s. 56).

Dijk'ın ideoloji modelinde ortak kültürel zemin vurgusu dikkat çekicidir. Sosyal-bilişsel bir noktadan bakarak ideolojiyi bir inanç sisteminin ürünü olarak değerlendiren Dijk, ideolojinin toplumsal ayağının yanı sıra siyasi, akademik ve medya bağlantılarının da altını çizer. Ona göre ideolojiler, bu çatı altındaki kurumlar tarafından düzenlenen söylemlerle varlık gösterir. Kişisel bir ideolojinin varlığının mümkün olmadığını belirten Dijk'a göre kişisel olan yalnızca fikirlerdir; ideolojik olan, grup üyeleri tarafından benimsenen ve bu grubun çıkarlarına hizmet eden olgudur (Dijk, 2019, s. 86). Grup üyelerinin kim ya da kimler olduğu hususunda Dijk, bir ideolojik şema sunar:

Üyelik ölçütleri: Kimler ait (değil)?

Tipik etkinlikler: Ne yapıyoruz?

Genel amaçlar: Ne istiyoruz? Bunu niçin yapıyoruz?

Kurallar ve değerler: Bizim için iyi ya da kötü olan nedir?

Durum: “Ötekilerle” ne tür ilişkilere sahibiz?

Kaynaklar: Kim ya da kimler grup kaynaklarımıza ulaşım hakkına sahiptir?

İdeolojik yapılanmanın sistematığını veren bu listeden hareketle ideolojik aygıtların kendini sunmakla birlikte öteki karşısında kendini konumladığı söylenebilir. İdeolojinin söyleme dönüştüğü nokta ise inancın kendisi ile inancın ifade edilmiş şeklini birbirinden ayırdığımız noktadır. Yani söylem, bir olgu olarak inançların kendisi değil, inançların ifade edilmiş biçimidir. Burada Saussure’ün dil ve söz üzerinden yarattığı ve örnekleminde kullandığı köpek ile köpeğin kendisi gösteren/gösterileni akıllara gelmektedir. Saussure’ün formüle ettiği yapıda dil nasıl soyut ve onun ifade edilmiş biçimi olan sözcük somut bir olgu ise aynı şekilde ideoloji soyut, söylem ise somut bir olgudur. Buradan hareketle söylemin, dilin yeniden kullanımı ve iletişimin yeniden üretilmesi olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Dijk için söylem, ideolojik toplumsallaşma noktasına aracılık eden en büyük kaynaktır (Dijk, 2003, s. 54). Söylem aracılığıyla nesne ya da simgelere, mekân ya da tekil oluşumlara -toplumsal aktörler içeren- göndermelerde bulunmaktadır. Söylemin ideoloji ile korelasyonundaki en büyük işlevi ise erk özelindeki ideolojiyi meşrulaştırma, ideolojik aygıtların kendilerini savunma mekanizmaları geliştirmeleri ve hegemonik olarak öteki üzerindeki kontrolü sağlamaları noktasındadır.

İdeolojinin söyleme dönüşmesinde kullanılan stratejileri savaş haberleri üzerinden aktaran Dijk, genellemelerin, bakış açısını belirleyen tutumların, tasfiye edilen dil öğelerinin, yadsıma ifadelerinin, ‘sözde’ kabul etme, özür dileme, çaba gösterme vb. edimlerin, başlık tercihlerinin, “ben” öznesinin kullanıldığı cümlelerdeki etken-edilgen cümle yapılarının, kip seçimlerinin ve gerçeklik-karşı gerçeklik (uslama) belirlenimlerinin altını çizer. Hegemonik yapılar olarak adlandırdığı söz dizimsel tercihler üzerinden bir ben/biz-öteki kutupluluğunu vurgular (Çoban, 2003, s. 69). Dijk’a göre, ideolojik olguları vurgulamak ya da örtük bırakmak, “biz” topluluğunu ikna etmek ve “öteki” üzerinde meşruiyet sağlamak noktasında retorik de söylemin önemli mekanizmalarından biridir. Bu bağlamda kafiye, aliterasyon, vurgu, ses yinelemesi, karşılaştırma, metafor kullanma, ironi, ses, alay, mübalağa, dramatikleştirme, genelleme, sayı oyunu söylem çözümlemesi noktasında odaklanılması gereken olgulardır. Soyut bir kavram olan ideoloji, söylem ve gösterge verileri aracılığıyla somutlaşmakta, söylem ve göstergeler ise ideoloji kanalıyla anlamlı ve görünür hâle gelmektedir. Tarihî gerçeklik içerisinde eserlerini üreten ve Osmanlı-Türk toplumuna ve aydınlarına belirli fikirleri ve duyumbirimleri aşlamak isteyen Ömer Seyfettin, dil üzerine de kimi fikirler üretmiş, böylelikle gerek kurmaca gerek kurmaca dışı metinlerinde ideolojik söylemler geliştirmiştir. Buradan hareketle çalışmamız, söylem-ideoloji ikili sacayağı temelinde şekillenen derlem bir söylem çözümleme yöntemi ile Ömer Seyfettin’in kaleme aldığı Yeni Lisan makalesinin ve

eserlerinin temelini oluşturan bu metinden hareketle Ömer Seyfettin'in zihin dünyasının anlamsal boyutunu, söylem ve ideoloji verileri ile görünür kılmayı amaçlamaktadır.

2. Yeni Lisan'da İdeolojik Söylemin Yapısı

“Yeni Lisan” makalesi, “Eski Lisan”, “Edebiyatımız”, “Millî Edebiyatımız”, “Şarka Doğru”, “Garba Doğru”, “Bugünküler”, “Hastalıklar”, “Tasfiye”, “Nasıl?”, “Milliyete Doğru”, “Tasfiye Sarfi”, “İsimler ve Sıfatlar”, “İmlâ”, “Gaye”, “Ey Gençler” ve “Netice” adını taşıyan on altı alt başlıktan oluşmaktadır. Bu alt başlıkların her biri hem içerik hem yönetime dair bir izlenim uyandıracak nitelikte olup doğrudan kamuoyu oluşturma maksadına uygundur. Durumun teşhisi ve tedavisine yönelik nokta atışı denilebilecek, öz nitelikteki bu ara başlıklar metnin akışına dair bir fikir vermektedir. Metnin ana başlığı da doğrudan inşa edilmek istenen söylemin varlığına işaretler.

“Yeni Lisan” makalesinin üst başlığı, söylemin tespitinde veri veren en temel hususlardır. Teun v. Dijk'ın söylem çözümleme yönteminde ortaya koyduğu dizgelerden olan başlıktaki “yeni” nitelemesi de söylem açısından bir yorum imkânı yaratmaktadır. Eski-yeni zıtlığı üzerinden “biz” öznesinin hegemonik yapısını ortaya koyan yazar, özne konumunu işgal etmeye başlamaktadır. “Yeni”, “eski” üzerine binmiş ve burada konumlanmıştır. Makalenin ilk bölümünü ihtiva eden başlık ve içerik ise yine, “eski lisan”dır ve bir diğer söylem çözümleme yapısı olan karşılaştırma, eski-yeni ikiliğinde kendini göstermektedir.

“Eski Lisan” başlıklı ilk bölüm, bir tanım ve bu tanımdaki bir edilgen yapı ile başlamaktadır: “Nedir? Asla konuşulmayan...” Söylem çözümlemesi noktasında önemli bir olan edilgen yapılar, faili ortadan kaldırmak ya da gizlemek gibi bir işlevselliğinin yanında öteki üzerindeki tahakkümü de sağlamaktadır. Burada ortaya konulan edilgen yapı ile eski lisan değer veren ya da eski lisanı savunan yapılar ortadan kaldırılmış hatta zikredilmemiştir. Metnin devamında da eski lisana dair açıklamalar belirli örnekler üzerinden sürmektedir. Eski lisanın Latince ve İbranice örneklerinde değerlendirilmesi bu duruma bir örnektir. O günün şartları içerisinde kullanılmayan, unutulmuş ya da unutulmaya yüz tutan dillerin örnek olarak verilmesi, “öteki” konumundaki eski lisana biçilen değeri göstermektedir.

Eski lisanın tarihçesine dair verilecek bilgiler esnasında “...Size bunun tarihini çabucak çizelim...” söylemi, zamir boyutunda “biz” öznesinin kendini gösterdiği ilk noktadır. Metin, açık bir şekilde “biz” ve “ötekiler” konumlanmasına girişmiştir. Eski lisanın tarihinin “çabucak” çizilebilir olması ve burada kullanılan “çabucak” zarfı, eski lisan ile ortaya konulan eserlerin mükerrer yapısından kaynaklanan bir kolaylık olarak görünmektedir ve seçilen bu söylem yapısının da bilinçli olduğunu göstermektedir. Eski lisanın tarihçesinin verilmesi sırasında “...bir padişahımız Arapçayı bize umumi, millî bir lisan olmak üzere kabul ettirmeye kalkışmış...” ifadesi, yine “öteki” olan yapıların isminin dahi zikredilmemesi noktasında dikkati çekmektedir. Biz öznesi, bir kahraman özelinde, ümmetçiliğe karşı Türkçü anlayışı dil boyutunda ortaya koymaktadır. Bölümün devamında, “... Hicretimizin ilk asırlarında Arabî ve Farişî birçok kelimeler lisanımıza

girmiş, bunun katıyen zararı yok. Lakin edebiyat...” bölümü, söylem çözümlemesi bağlamında sözde kabul etme verisi olarak değerlendirilebilir. Zararının olmadığı “kabul edildiği” bu bölüm, Türkçenin muvazenesini kaybetmesi, tabiata muhalif ve suni haller ortaya çıkarması ile devam ettirilmiştir yani yabancı kelimelerin dile verdiği zararı ortaya koymuştur. Doğan Günay’ın söylem çözümleme verilerinden hareketle ortaya konulan övgü-yergi biçimlerinin ve bu biçimlerin kendilerine has kiplik boyutlarının bariz bir örneği burada kendini göstermektedir. Biz öznesi, öteki üzerindeki yergilerini geçmiş zaman kipliğinde ortaya koymaktadır. Eski lisanın belirli zümrenin zevk ve idrakine bağımlı olduğunun anlatımı sırasında kullanılan zevk ve idrak kelimeleri, ses uyumunu gösteren ve retorik bağlamında anlatıma güç katan yapılardır.

“Edebiyatımız” başlıklı bölümün başlarında yer alan “tabii”, “sarı”, “ırsı” kelimeleri, ses uyumları noktasında dikkati çekmekte, retorik noktasında metnin gücünü artırmakta ve metnin akılda kalıcılığını ve etki sahasını genişletmektedir. Doğan Günay’ın söylem çözümleme metodunda övgülerin geniş ve şimdiki zaman kipleri ile; yergilerin geçmiş zaman; karar almaya yönelik pratiklerin ya da kararlılık göstergesi bildiren ifadelerin ise gelecek zaman kipleri ile karşılandığını belirtmesinden hareketle Ömer Seyfettin’in “bu zamana kadar yazılan edebiyat tarihlerini ve bu edebiyat tarihlerinin yazarlarını” yererken kullandığı geçmiş zaman kipleri, söz gelimi “...Edebiyatımızın tarihini yazanlar... bunu yapmışlardır” örneği, ortaya koymaya çalıştığımız ve derlem söylem çözümleme yöntemimizle uyumluluk göstermektedir. Bu bölümde yer alan “... Onlar sözde Türkçe yazdıkları divanların yanına şöhret ve iktidarlarını teyid ve takviye etmek için bir de Farişî divan yazmasını ihmal etmezlermiş...” cümleleri, açık bir şekilde “biz” ve “onlar” yani “öteki” ayırımını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, bu alıntıda yer alan “sözde” kalıbı, öteki üzerinde bir yergi ve yadsıma kanalı olmakla birlikte bu bölüm, bir başka söylem çözümleme verisi olan ve ben öznesinin öteki üzerindeki tahakkümünü perçinleyen çıktılardan olan ironiyi de ortaya koymaktadır. Yeni Lisan’a göre “öteki” öznesi, “sözde Türkçe” yazarak “haksız” bir “şöhret” ve “iktidar” elde etmiştir. Bunlara ek olarak öteki üzerindeki yergi, yine geçmiş zaman kipliği ile sağlanmaktadır. Yeni Lisan’ın yergilerinden nasibini alan “ötekilere”, o günün gençleri (Fransızca yazmakla iftihar ettikleri için) ve Farsçanın daha özüksenebilir olması için “büyük bir hizmet ettiğini zanneden” Sünbülzâde Vehbî eklenmiştir. Sünbülzâde Vehbî’nin buradaki önemi, “biz” öznesinin “öteki” kanadından adını alenen zikrettiği ilk yapı olmasıdır.

“Millî Edebiyatımız” başlıklı bölümde biz öznesi, millî bir edebiyat olmadığı söylemekle birlikte Millî edebiyat bağlamında değerlendirilebilecek kısıtlı sayıda eserin savaş ile tasavvuf tasvirlerinden ve “ibtidai” şarkılardan oluştuğu kanaatindedir. Buradaki “iptidai” sıfatı, söylem çözümlemesi noktasında önem arz etmektedir çünkü “biz” öznesi, “ötekinin” çevreninde yer alan bir yapıyı ilkel addederek küçümsemekte ve alaya almaktadır. Biz öznesinin millî bir edebiyat anlayışımızın olmamasının gerekçelerini ortaya koyarken sorduğu “... Bu niçin? Niye bizim milli edebiyatımız yok?..” soruları, bir başka söylem çözümlemesi verisidir. Kurmaca metinler, muhtevastaki diyaloglar ile “ötekine” söz hakkı verebilmekte ve söylemini buna göre şekillendirebilmektedir. Öğretici metinler ise genellikle monologlardan oluşmakta ve öğretici metinlerin bu getirisi ile biz

öznesi, söylemini daha da üst perdeye çıkarabilmektedir. Burada “biz” öznesinin sorduğu bu sorular ile metni monolog yapıdan çıkarır durumda olması, bir başka söylem çözümleme verisi olan ve biz öznesinin tahakkümünü artıran ikna ve meşrulaştırma yapılarını ortaya çıkarmaktadır. Biz öznesi, bu sorulara verdiği cevaplar ile fatik birlikteliği (birliktelik eklentileri) sağlayacak ve hegemonik yapısını güçlendirecektir. Edebiyatın ne olduğuna dair tespitin yapılması sırasında sorulan “...Edebiyat nedir? Eski nazariyeye göre ‘şiiir ve hayal sanatı’ değil mi?..” sorusu yine, fatik birlikteliği ortaya koyan soru yapılarıdır. “Değil mi?” olumsuz kalıbıyla sorulan sorular, biz öznesinin kitleleri kendi tarafında konumlanmaya çağırıldığı bir yöntemdir. Bu olumsuz soru kalıpları, bölümün ilerleyen safhalarında da kendini göstermeye devam etmektedir: “...Kim sevilir? On dört, on beş yaşında baliğ ve güzel bir kadıncağız! Değil mi?...” Yapılan edebiyat tanımının “eski bir nazariye” olarak addedilmesi de yine biz ve öteki üzerinden şekillenen bir eski-yeni karşılaştırması olarak dikkati çekmektedir. Bu bölüm, edebiyatın tanımının yapılması sırasında kadın sorunlarının da dile getirildiği bir bölümdür. Edebî metinlerin muhtevasında yer alması beklenen aşk temasının faillerinden biri olan kadının edilgen kılınması, biz öznesinin değındiğı bir başka noktadır ve bu bağlamda öznenin kullandığı üslup, dikkati çekmektedir. Bu kadın sorununu “...edebî, içtimâî terakkilerimize mâni addetmek -bugün için- turfanda bir ukalalık...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 76) olarak addeden biz öznesi, üslupta bir resmiyetten çok tabiiyet içerisindedir ve bu tabiiyet, öteki üzerinde konumlanan bir hegemonyanın göstergesidir. Söylem çözümlemesinde biz öznesinin övgülerini şimdiki zaman, yergilerini geçmiş zaman, karar almaya yönelik ya da kararlılık ifadelerini ise gelecek zaman kipliklerinde çekimlediğı açıktır. Bu bölümün son cümleleri ise biz öznesinin kararlılığını gösteren gelecek zaman kiplikleri ile çekimlenerek Doğan Günay’ın kip ekleri üzerinden ortaya koyduğu ortaya koyduğu söylem çözümleme yöntemine uyumluluk göstermektedir: “...Bu memnuiyet bizi, her terakki eden kavmin sükût ettiği o müthiş zaaf ve zevk girdabına düşürmeyecek, başımızda hissi sersemlik fırtınaları koparmayacak...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 76).

“Şarka Doğru” bölümü, Millî Edebiyatımız bölümüne benzer şekilde kadın üzerinden şekillenen şiiir muhtevasına ayrılmaktadır. Bu bölümde biz öznesinin öteki üzerindeki üslubundaki dozaj, giderek artmaktadır. Kadının kısıtlanması ve kadın-erkek arasındaki ayrılığın artması hasebiyle ortaya çıkan şiiirleri “boş sunilik” olarak addeden biz öznesi, şiiirlerde yer alan “hitapları, ahları, ohları, gazelleri” kadınlar için zannedenlerin “bir sünnet çocuğı kadar masum” olduklarını belirtmektedir. Burada, biz öznesinin üslubundaki tabiiyet kendini yoğun bir şekilde hissettirmekle birlikte ötekiler üzerindeki alay, ironi, küçümseme sürmektedir. Biz öznesinin, meşruiyetini artırmak, propagandasının kitleler üzerindeki ikna edici yanını ortaya koymak ve kitlelerin rızasını alabilmek adına alenen örnekler verdiği ve isimler zikrettiğı de görülmektedir: “...Nedim’in ‘Hamamnâme’si, Fazıl’ın ‘Hubannâme’si, Vehbi’nin ‘Şevk-engiz’i, Rahmi’nin ‘Nâme-i dil’i gibi...” Bu zikredilen isimlere ve eserlere ek olarak Muallim Naci’nin dili de biz öznesinin ötekisi olarak dikkati çekmektedir. Muallim Naci’nin Heder’inde yer alan “hat-âver, çâr-ebürü” gibi yapıları “soğuk telmih, iğrenç” ve

“ahlaksızca” olarak değerlendiren biz öznesi, üslup boyutunda iktidarını sürdürmektedir. Bu bölüm, bundan önceki bölümlerden farklı olarak biz öznesinin ötekileri aleni bir şekilde ortaya çıkardığı ve etken biçimlerde karşısına konumlandığı bölüm olarak görünmektedir.

“Garba Doğru” bölümü, Muallim Naci sonrası, Akif Paşa ile tohumları atılan bir devrenin anlatısıdır. Bölümün başında yer alan “...Abdülhamid’in sayesinde siyaset ve ciddiyetle iştigal külliye lağvolunduğundan...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 76) cümleleri, biz öznesinin söylem çözümlemesi noktasında fikir vermektedir. Devrin padişahı II. Abdülhamit zikredilirken II. Abdülhamit’in sahip olduğu sıfatların hiçbirinin dile getirilmemesi ideolojiktir ve biz öznesinin perspektifini göstermektedir. Benzer şekilde, II. Abdülhamit’in “sayesinde” ibaresi, biz öznesinin ötekiler üzerindeki bir başka ironisini ortaya koymaktadır. “Külliyen” vurgusu ise, morfolojik noktada ötekiler üzerindeki tahakkümü artıran bir söylem vurgusu olarak metin içerisinde yer almaktadır. Bu bölümün ötekileri ise başta Servet-i Fünûn yazar ve şairleri olmak üzere Tefik Fikret, Cenap Şahabettin, Halit Ziya Uşaklıgil ve Faik Ali Ozansoy’dur. Bu bölümden yapacağımız şu alıntı, söylem çözümlemesi noktasında önemli veriler barındırmakta ve biz öznesinin perspektifini ortaya koymaktadır: “... Faik Ali, ikinci bir Abdülhak Hamid olmaya çabalamış. Halit Ziya, Fransız romanlarını, hasseten Rene Maizeroy’u okuyarak sayfa sayfa nakle başlamış, hasılı hiçbirisi esaslı ve mühim bir teceddüd gösterememişler, yalnız çalmışlar, çalmışlar, çalmışlar, eserlerinin isimlerini bile Fransızcadan aynen aşırılmışlardır...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 76). Bu alıntıdan çıkarılabilecek ilk sonuç, ötekiler nezdinde yapılan yergilerin yine geçmiş zaman kipliklerine döndüğüdür. Devamında, “sayfa sayfa” ikilemeleri ile “çalmışlar, çalmışlar, çalmışlar” kelime tekrarları, biz öznesinin retorik gücünü ortaya koymakta, metnin etki alanının genişlemesi sağlamakta ve metnin akılda kalıcılığını bu bölümde de artırmaktadır. Metnin bu noktada hitabet gücünü artıran bir başka yapı ise “çalmışlar, aşırılmışlar” yapısıdır. Metin, bir düzyazı olmasına karşın, içerisinde barındırdığı kafiyeyle akılda kalıcı olmasının yanı sıra edebî bir perspektif ile de kitleler üzerinde etki yaratmaktadır. Yazar ve şairler üzerinden şekillenen “hiçbiri, yalnız” kesinlik ve bütünlük belirten ifadeler ise yine ötekiler üzerinde kurulan tahakkümün tezahürüdür. Bu alıntıya dair yapılabilecek söylem çözümlemelerinden biri de alıntının sentaksı üzerinden şekillenebilmektedir. Buradaki öteki özneler, sentaks bağlamında en başta konumlandırılmışlardır, etken biçimlerde ele alınmışlardır ve ön plana çıkarılmak istenmişlerdir.

Bu bölüm içerisinden yapacağımız aşağıdaki alıntı da yine biz-öteki üzerinden kurulan söylemin varlığını göstermesi açısından dikkate değerdir:

...Amours Defendues, Perles Noires’ları bilmiyorsanız işte bu fenadır. Zira bir gün elinize Emile Bergarac imzalı bir kitap geçer ve isminin “Lyre Brisee” olduğunu hayretle görürseniz o vakte kadar zihninizde büyüttüğünüz Fikret’in meşhur kitabına kendiliğinden bir isim bulamayarak şu ufaklık terkihi bile Fransızcadan aşırıya mecbur kaldığına müteessir ve müteessif olursunuz. Otuz beş sene evvel başlayan sadeliği öldüren onlardır; tekellüm lisanıyla yazı lisanını yani tabii lisanla suni lisanı birleştirmek değil, kilometrelerle birbirinden ayırmışlardır. Onların öyle mısralarına,

öyle cümlelerine tesadüf olunur ki, içinde hiç Türkçe yoktur... (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 77).

Burada dikkati çeken ilk husus, biz öznesinin ötekiler üzerinden şekillendirdiği alay ve küçümsemedir. Biz öznesine göre “zihinlerde büyütülen” şahsiyetlerin elde ettikleri konum, bir “aşırma” aracılığıyla. Burada kullanılan “aşırma” tabiri yine, üsluptaki tabiiyeti ve ideolojik tahakkümü göstermektedir. Alıntıda yer alan “müteessir” ve “müteessif” kalıpları, retorik noktasında aliterasyona dayalı bir anlatımı göstermektedir ve bu bağlamda söylemi pekiştirmektedir. Bu alıntıda açık bir şekilde görülmektedir ki fail, yine “onlardır.” “Hiç Türkçe yoktur.” bölümünde yer alan “hiç” yapısı, biz öznesinin öteki üzerindeki keskin yargılarını ortaya koymaya yeterli olarak görünmektedir. Bu alıntının devamında yer alan bölümlerde yine ötekilere yapılan “eski lisanın fenalıklarının hiçbirini değiştirmedikleri”, “sahte soneler yarattıkları”, “tatsız, eskilerden daha manasız, çalınmış bir salon edebiyatı ortaya koydukları” eleştirileri (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 77), biz öznesinin öteki üzerindeki keskin yargılarını, olumsuz sıfatlandırmasını ve tabiiyet üslubunda tahakküm kurmasını göstermektedir.

“Bugünküler” başlıklı bölümün ötekisi olarak Fecr-i Âti karşımıza çıkmaktadır. “Bunların” işaret zamiri ile başlayıp “yegâne meziyetleri” ile süren ilk cümleler, biz öznesinin öteki üzerindeki tahakkümünü ve küçümseyici tavrını sürdürdüğünü göstermektedir. “Meziyet” olarak addedilen durum ise Fecr-i Âticilerin, Servet-i Fünûncuların “içyüzlerini” “nispeten” anlayabilmiş olmalarıdır. “...Fakat henüz kendileri de yeni bir şey yapmamışlar, ancak beğenmedikleri dünkülerin suni eserlerini sayfa sayfa tekrar etmişlerdir...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s.77) cümleleri, metinde inşa edilen söylemin yapısına dair kayda değer veriler sunmaktadır. Bu alıntıdaki “kendileri” tanımlaması, açık bir şekilde biz ve onlar tefrikasını ortaya koymakla birlikte “sayfa sayfa” kelime tekrarı, anlatımın retorik gücünü artırmaktadır. Ötekine dair yapılan yergiler, yine geçmiş zaman kipi ile sağlanmaktadır. Buna paralel olarak dünkülerin eserlerinin suni olarak tanımlanması da biz öznesinin ötekiler üzerine olumsuz sıfatlar yükleme durumunu sürdürdüğünü göstermektedir. “...Dünküler en kullanılmayan kelimeleri eski kamus sayfaları arasında bularak bir muvaffakiyetmiş gibi lisana katmaya çalışırlardı ki, bugünküler yalnız bu münasebetsizliği taklit etmediler...” Bu cümlelerde açık bir şekilde görülmektedir ki ben öznesinin öteki üzerindeki tahakkümü, sıfatlar bazında daha yüksek bir tonaja çıkmaktadır. Burada, ötekilerin sıfatı münasebetsizliktir. “En” yapısı ise ikna boyutunda biz öznesinin meşruiyetine katkıda bulunmakta ve söylemine keskinlik katmaktadır. Söylem bağlamında gözden kaçırılmaması gereken en önemli nokta ise buraya kadar zikredilen her bir cümlenin etken cümle oluşu ve fail boyutundaki öteki öznesinin daima cümlenin en başında konumlandırılmasıdır. Öteki öznesi, daima en başta vurgulanmak istenmektedir. Metnin devamında, Fecr-i Âticilerin, Ahmet Şuayb’ın Gaston de Channe’ın eserini “...Türkçeye geçirip âlim şöhretini kazanmasına” imrenerek Servet-i Fünûncularla “girilen rekabeti”, “...Onlar da rekabete kalktılar...” biçiminde tanımlanması, biz ve onlar yani ötekiler ayrımını bir kez daha ortaya koymaktadır. “Bugünkülerin” “dünküler” ile girdikleri bu “rekabette” “...cümle değil, hatta birçok şıga hatalarının bile...” görüldüğünün addedilmesi, yine kurulan tahakkümü göstermektedir.

Biz öznesi, öteki üzerindeki hegemonyasını kip hatalarını küçümseyerek “bile” ile sağlamaktadır. Bu bölümün geri kalan kısmında ise ben öznesinin ikna ve propaganda söylem dizgelerini bilinçli bir şekilde kullandığı, bununla birlikte kitleleri kendi ideolojik grup şeması içerisine dâhil etmeye çalıştığı görülmektedir:

...Fakat vatanın bütün ümidi yine onlardadır. Onlar zekidirler. Çok gençtirler.

Tabii okuyacaklar, çalışacaklar, tekâmül edecekler, hele hiç şüphesiz asırlardan beri bizi millî bir edebiyattan mahrum bırakan eski ve sun’î lisanı terk edeceklerdir. Evet, ümidimiz onlardadır... Onların sayesinde yeni bir lisanla terennüm olunan ‘millî edebiyat’ doğacaktır (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 77).

Bu alıntının ikna ve propaganda temelindeki söylemsel sağlayıcıları “bütün, tabii, hiç şüphesiz, sayesinde” gibi öbeklerdir.

“Hastalıklar” başlıklı bölüm, biz öznesinin edebiyat tarihine dair “...oldukça vâzih bir kritik yaptık zannederiz...” yargısıyla başlamaktadır. Bu yapıda yer alan “oldukça” ve “şüpheye yer bırakmayacak şekilde, açık” ibareleri, biz öznesinin hegemonyasını ve öteki karşısındaki kendinden emin hâlini göstermektedir. Buna ek olarak öteki karşısında yer alan, açık bir şekilde “biz”dir. Bu bölümde de öteki üzerindeki olumsuz algılar ve hegemonya devam etmektedir. Öteki, “... hep eski lisanı kullanmışlardır...”, “... eski lisan hastadır...”, “hastalıkları, içindeki lüzumsuz ve ecnebi kelimelerdir...”, “... bu lisanı kimse anlamaz...”, “... ekseriyet bigâne kalır...”, söylem biçimleriyle tahakküm altına alınmaya devam etmektedir. Bu yapılarla bulunan “hep, kimse, ekseriyet” öbekleri biz öznesinin söylemini kuvvetlendiren ve ikna boyutunda destekleyen yapılar olmakla birlikte “hasta, lüzumsuz, bigâne,” olumsuz sıfatları da yine biz öznesinin öteki üzerindeki yargılarını içermekte ve üslubundaki tabiiyeti ortaya koymaktadır. Bu bölümde en çok dikkati çeken noktalardan biri ise v. Dijk’in ideolojik grup şemasında ortaya koyduğu ideolojik ayrımın bir diğer sacayağının daha karşılığını bulmasıdır: Bu şemadan hareketle, buraya kadar ortaya koyduğumuz söylem çözümlemesi ile “biz” grubuna “kimlerin ait olup olmadığı”, biz öznesinin “ötekilerle ne tür bir ilişkiye sahip olduğu”, biz öznesi için “neyin iyi neyin kötü olduğu” açık bir şekilde görünmektedir. “Hastalıklar” bölümünün bu noktadaki önemi ise biz öznesinin, Dijk’in ideolojik grup şemasındaki “ne istiyoruz, bunu niçin yapıyoruz?” basamağına yanıt veriyor olmasıdır. İstenen şey, kuşkusuz yeni bir dil ortaya koymaktır: “...Şimdi yeni bir hayata, bir intibah devresine giren Türklere yeni, tabii bir lisan, kendi lisanları lâzımdır. Millî bir edebiyat vücuda getirmek için evvelâ millî bir lisan ister...”

“Tasfiye” başlıklı bölüm, doğrudan doğruya bir ideolojinin ve söylem çözümleme verisinin adını taşımaktadır. Biz öznesinin öteki karşısındaki tahakkümü için öncül koşullardan biri, kendinden olmayanı tasfiye etmektir. Bu bölüm, bir soru ile başlamaktadır: “Bunu nasıl yapmalı?” Bu söylem biçimi, yukarıda örneğini bir kez daha gördüğümüz üzere metni, monolog yapıdan çıkarıp diyalog yapıya çekmekte ve biz öznesinin, öteki üzerindeki tahakkümünü kitleler özelinde bir ikna ve rıza boyutuna getirmektedir. Bu söylem yapıları ile birlikte artık kitleler de meseleye dahil edilmektedir. Biz öznesinin tasfiye ile ortaya koymak istediği, “en tabii” olarak addedilen İstanbul

Türkçesini yazı diliyle birleştirmektir. Bu, ideolojik söylem gruplarının ayrımında yer alan basamaklardan bir diğerrinin de yanıtıdır: “Ne yapıyoruz?” Daha önce de belirttiğimiz üzere biz öznesinin öteki özelindeki övgüleri şimdiki zaman, yergileri geçmiş zaman, karar alma aşamaları ise gelecek zaman kipleri ile çekimlenmektedir. Burada, biz öznesinin ötekinin karşısında aldığı yazı dili ile konuşma dilini birleştirme kararı ile varılacak son noktalar “...Yazı lisanıyla, konuşmak lisanını birleştirirsek edebiyatımızı ihya yahut icat etmiş olacağız. Maharetimizi, sanatımızı, zekâmızı yalnız beş on kişilik bir edip kümesi takdir etmeyecek, karşımızda anlayan, takdir eden, alkışlayan ve mükâfatını veren bir ekseriyet bulunacak.” biçiminde, gelecek zaman kipleriyle çekimlenmişlerdir. Bu bölüm, diğer bölümlere benzer olarak eski lisan yani öteki özelinde olumsuz yargıları, sıfatları, tanımlamaları ihmal etmemiştir. Buradan hareketle ötekine biçilen “değerler”, “akim bir irticâ, müthiş bir vukufsuzluk, korkunç bir taassub” olarak sıralanabilmektedir.

“Nasıl?” başlıklı bölüm, bir soru öbeği ile başlamaktadır ve bu, söylem boyutunda biz öznesinin kitleleri sürecin içine dahil etme, yapılan propaganda noktasında kitlelerde ilgi uyandırma, ikna etme ve rıza alma kademeleri ile meşruiyeti sağlama yöntemidir ve metni monolog yapıdan diyalog yapıya evirmektedir. Nasıl sorusuna verilen “...pek kolay...” yanıtı, biz öznesinin muktedir yapısını göstermektedir. “...Biraz fedakârlıkla herkes yapabilir...” söyleminde yer alan “herkes” bütüncül yapısı, yine kitlelerin iknası ve rızasının alınması noktasında önemli bir söylem çözümleme verisidir. Bu noktada biz öznesinin, metin içerisinde “biraz zahmet” söylemi yerine niçin “biraz fedakârlık” söylemini seçtiğini kitlelere bizzat aktarması da kitleleri ikna etme ve kitlelerin rızasını alma boyutuna delalet etmektedir. Kitlelerin iknası boyutunda biz öznesinin söyleminde yer alan bir diğer parametre ise örneklendirmedir: “...Son asrın nihayetlerine doğru garpta kadınlar kendilerini pek sehâr gösteren o dar korsalardan nasıl vazgeçtiler, nasıl mevhum ve itibari güzelliklerinden biraz feda ederek evvela kendi sıhhatlerine dolayısıyla ileride doğuracakları neslin akıbetini temin ettilerse biz de öyle yapacağız...” Bu örnekte yer alan karar alma söyleminin gelecek zaman kipi ile çekimlenmesi ve öteki karşısında “biz” söylem vurgusunun yer alması da dikkate değerdir. Yeni lisanın inşası ve eski lisanın sorgulanması sırasında sorulan “...Türkçe kaidelerle terkip yapılabilir. Arabi ve Farisi kaidelerle niçin yapıyoruz? Bu bir ihtiyaç mıdır? Hayır, biz onları tezyin için süs için yapıyoruz. Şüphesiz süs için...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s.78) sorular ve devamında verilen cevaplarda yer alan tekrarlar ve bu yolla yapılan vurgu (süs için yapıyoruz, şüphesiz süs için) biz öznesinin retorik noktasında muktedirliğine işaret etmektedir ve söylemini güçlendirmektedir. “Şüphesiz” vurgusu ise biz öznesinin bu bağlamdaki perspektifinin sağlamlığını ve ötekinin tasfiyesini doğurmaktadır. Dilin sadeleşme sürecinde biz öznesinin ötekine yüklediği sıfatlar, bu bölümde “ihtiyar, dünkü, ölü, eski”dir ve yine her birinin çağrışımı olumsuzdur. Bu bölümün sonu, bize bir başka söylem çözümleme penceresi açmaktadır: Biz öznesi, öteki eski lisan için “yeninin bir düşman” olduğunu iddia etmektedir. Bu, ideolojik aygıtların ötekini suçlaması ve bu kanalla kendi meşruiyetini sağlaması yöntemidir.

“Milliyete Doğru” başlıklı bölüm, “...Hareket zamanı artık gelmiş ve hatta geçmiştir...” söylemiyle başlamaktadır. Bu söylem, içerisinde barındırdığı ton ve hitabetle kürsüsünden

kitlelere hitap eden bir hatibin propagandası izlenimini uyandırmaktadır. “Gelmiş” ve “geçmiş” yapılarındaki kafiyeler ve ses benzerlikleri, bu hitabete güç katmaktadır. “...Maziye, düne, zevke, itiyâda” aldanarak düşünmekten vazgeçilmesi gerektiğini vurgulayan biz öznesinin sentaksında yer alan durum eklerinin ortaklığı, hitabetin tonunu, etki sahasını ve akılda kalıcılığını artırmayı sürdürmektedir. Söylemin devamında yer alan “...Düşünmeli, gene düşünmeli, tekrar düşünmeli ve kat’i kararımızı vermeliyiz...” tekrarlar, biz öznesinin retorik muktedirliğini bir üst perdeye taşımaktadır. Buna benzer tekrarlar, bu bölümün sonlarına doğru “...Hele terkipleri mutlaka, mutlaka Türkçe kaidesiyle yapmalıyız...” biçiminde kendini tekrar göstermektedir. Biz öznesinin meşruiyetini sağlayabilmek adına başvurduğu bir diğer söylem yapısı ise tanık göstermedir: “...Dünyanın en mükemmel, en basit, en sade ve tabii bir sarfı olduğu bütün lisan âlimlerince iddia ve beyan olunan Türkçe sarfımızı tanımalı, onun üzerine ifsâd edici bir leke gibi düşen ecnebi kaideleri atmeliyiz...” Örnekten hareketle görüleceği üzere biz öznesi, kendine bir dayanak inşa ederek meşru bir zemine oturmaktadır. Buna ek olarak bu örnekte tekrar eden yapılar (en), ötekine dair olumsuz sıfatlandırmalar (ifsâd edici leke) sürmektedir. Biz öznesi tarafından ideolojik grup şemasında yer alan “Bunu niçin yapıyoruz?” sorusuna yanıt olarak verilebilecek şu bölüm, karar alma-kararlılık söyleminin gelecek zaman kipi ile çekimlenmesine bir diğer örneği oluşturmaktadır: “...O vakit lüzumsuz olan bazı Arabî ve Farisî kelimelerin kendi kendilerine savuştuklarını göreceksiniz...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 78).

“Tasfiye Sarfı” başlıklı bölümde, biz öznesinin karar bildiren eylemleri, bu kararların gelecek zaman kipi ile çekimlenmesi ve biz öznesi tarafından ideolojik grup şemasındaki sacayaklarından olan “Ne yapıyoruz?” sorusuna yanıt verilmesi söylemi yaratan verilerdir. Biz öznesinin Yeni Lisan için yapmayı taahhüt ettiği, alınan kararlardan bazıları şu söylem yapılarında sıralanabilmektedir: “...Bu pek küçük olacak...”, “...Arabî ve Farisî terkipler atılacak...”, “...Arabî ve Farisî kaideleriyle yapılan bütün terkipler terk olunacak...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 78) Bu söylem yapısında dikkati çeken bir diğer husus, biz öznesinin, edilgen yapılar kullanarak faillik boyutunda kendini gizliyor oluşudur. Terkipler atılacak ve terk olunacaktır ancak fail olan biz öznesi, gizlenmektedir. Bu bölüm, failin gizlendiği başka edilgen yapılara da sahne olmaya devam etmektedir: “...Türkçe cem’ edatından başka katiyyen ecnebi cem’ edatları kullanılmayacak...” Biz öznesinin, eski lisanın tasfiyesi noktasında kendinden emin bir tutumda olduğu aşikârdır. Biz öznesi, muktedir olarak öteki üzerinde tahakkümünü her an hissettirmektedir. Terkiplerin tasfiyesinin “...Bu pek küçük olacak, fakat maddeleri az kanunlar nasıl kuvvetli ve mükemmelen riayete elverişli ise bu da öyle sade ve kat’i...” şeklinde bir diğer söylem çözümleme yapısı olan karşılaştırma yoluna gidilerek ifadesi, biz öznesinin meşruiyeti için önem arz etmekte ve kitleler karşısında ikna-rıza boyutlarında biz öznesini desteklemektedir. Terkiplerin tasfiyesi bağlamında, eski lisanının yani ötekinin mahiyetinde bulunan yapıların reddi noktasında kullanılan “...bütün ıstıhlara kat’i şekil vermek...”, “... bütün kaideler terk olunacak...”, “katiyyen ecnebi cem’ edatları kullanılmayacak...” gibi kesinlik ve bütünlük arz eden söylem yapıları, iktidarın muktedirliğini artırmaktadır ve biz öznesinin bilinçli seçimleridir.

“İsimler ve Sıfatlar” bölümünde, eski lisanın yani ötekinin tasfiyesi ve tadilatı isimler ve sıfatlar üzerinden aktarılmakta, söylem yapılarıyla karar bildirilmektedir. “...Lisanımızda yalnız Türkçe kaideleri hükmedecek, yalnız Türkçe, yalnız Türkçe kaideleri...” örneğinde görüldüğü üzere yapılan kelime tekrarlarıyla sağlanan vurgu, biz öznesinin değer atfettiği birimi göstermektedir. Retorik muktedirlik ise kendini “yalnız” kalıbında ortaya koymaktadır. Metnin devamında yer alan “...Bu adım kat’i olacak, yeni lisanla ilmi, fenni, edebi yazılar yazacağız, hikâyeler telif, şiirler tanzim edeceğiz...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 79) cümleleri, gelecek zaman kipiyle çekimlenen karar alma mekanizmaları olmakla birlikte biz öznesinin, kitleler özelinde meşruiyetini artırmak maksadıyla sıraladığı vaatleri de göstermektedir. Bölümün devamında kendine yer eden “...eskilerden kimse, hatta Edebiyat-ı Cedide’nin, hatta *Tanin*’in şimdi susan, o me’vus ve müteheyyik münekkidi bile artık mütehakkimâne: “bizim lisanımızı, dünkülerin lisanını telaffuz ediyorsunuz ve senelerce telaffuz edeceksiniz” demeye cesaret edemeyecek...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 79) cümlesi, içerisinde biz öznesinin öteki üzerindeki tahakkümünü yansıtan parametreler barındırmaktadır. Bunlardan ilki, ötekinin, bizzat sözlerine gönderme yapılan eleştirinin, isminin zikredilmemesidir. Biz öznesi, böylece ötekiyi sentaks noktasında tasfiye etmektedir. Bu alıntıya dair söylem çözümlemelerinden bir diğeri, ötekinin üzerindeki olumsuz sıfatlandırmadır. Öteki, kederli-karamsardır. “Eskilerden kimsenin cesaret edemeyeceği” söyleminde yer alan kimse zamiri, biz öznesinin öteki üzerindeki iktidarını gösterirken buna ek olarak “mütehakkimâne” şekilde ötekine söz hakkı bırakmaması, yani özne konumunu işgali, biz öznesinin iktidarı bizzat eline geçirdiğini göstermektedir. “... Görecekler ki, bu lisan başka bir şeydir...” söylemi, biz ve onlar yani öteki tefrikasını açık şekilde ortaya koymaktadır. Biz öznesi, ötekinin tasfiyesi sırasında yaptığı “...Saftır, tabiidir, Fuzuli ve Nefi lisanının bir karikatürü, bir taklidi, bir harabesi, bir pastışı yani dünkülerin, kendilerinin lisanı değildir...” karşılaştırması ile bir diğer söylem çözümleme verisini kullanmakta ve kitleler nezdinde ikna-rıza boyutunda meşru bir zemine oturmak gayesi gütmektedir. Biz öznesi, bu karşılaştırma ile beraber bizzat zikretme de eski lisanının hüviyetini saf olmamak, tabii olmamak, 16 ve 17. yüzyılların dilinin bir taklidi, harabe olarak tanımlamaktadır. Bölümün sonunda yer alan “...Şüphesiz ihtiyarlar mevcudiyetlerini muhafaza etmek hissine mağlup olacaklar, ölümlerini tahakkuk ettirecek, henüz altında kımıldadıkları taze kabirlerinin üzerine bir nisyan abidesi dikecek olan bu teşebbüse tenezzül etmiyorlarmış gibi -hücum etmezlerse bile- düşman kalacaklardır...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 79) söylemi, biz öznesinin öteki üzerindeki zaferinden eminliğini göstermektedir ve bu zafer, “şüphesiz” yapısı ile sağlanmaktadır. Biz öznesi, eski lisanın “ölüm” ilânını vererek tasfiyesini de gerçekleştirmektedir.

“İmlâ” başlıklı bölüm, biz öznesinin kendisine bir iktidar alanı yaratma ve özne konumunu işgal etme bölümü olarak dikkati çekmektedir. Biz öznesine göre “...Teşekkül edecek ‘Encümen-i Dâniş’lerin azâları tabii hep ihtiyar olacak. Onlar da bu meseleyi halledemeyecekler...”dır (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 79). Biz öznesi, potansiyel bir durumu yadsımakla birlikte imla meselesinde muktedir olanın yine kendisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu alıntıda “tabii” yapısı, söylem boyutunda biz öznesinin algısına

şüphe düşürmemektedir. Biz öznesi, öteki karşısında kendisini açık bir şekilde konumlamakta, özne konumunu işgal ederek “...Onları, dört elle sarıldıkça sarıldıkları eskiliği, maziye terk ederek biz gençler kendimiz çalışmalıyız!...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 79) söylemiyle ideolojik grup şemasının “Ne istiyoruz? Bunu niçin yapıyoruz?” sorularına yanıt vermektedir. Bu alıntıda “sarıldıkça sarıldıkları” yapısının barındırdığı kelime tekrarları, söylemi retorik boyutta bir üst perdeye çıkararak bir başka yapıdır. Sentaks noktasında, bu söylem yapısında öteki öznesinin cümlelerin başında konumlanması, öteki öznesini açık bir hedef haline getirmektedir. Bölümün devamında yer alan “...Fenaliğini hiç kimsenin inkâr edemediği eski lisanı ancak gençler esasından değiştirecek ve bir yenilik husule getireceklerdir...” söylemi, bir diğer söylem çözümleme verisini ortaya koymaktadır. Biz öznesi, bu söylemiyle bir genelleme yaparak meşruiyetini sağlamlaştırmak istemektedir. Devamında yer alan “...Yoksa edebiyatı, sultani mektepleri edebiyat muallimlikleri imtihanları için tertip olunan gülünç suallerden ibaret zannedenler değil...” söylemi ise yine ötekinin yadsınması ve biz öznesinin kendi doğrularını ortaya koymasınıdır. Bölümün sonunda yer alan “...Çalışmalıyız. En muğlak mevzulardan yeni lisanla tercümeler yapmalı, yazılar yazmalı, manzumeler vücuda getirmeliyiz. Bu maddi delillerdir ki isyan ettiğimiz eski lisanı devirecek, yerine tabii ve milli lisanı yükseltecektir...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 80) cümlesi, biz öznesinin meşruiyeti için deliller ortaya koyma çabasını açık bir şekilde göstermektedir. Öteki karşısında konumlanma ve karar alma biçimleri ise gelecek zaman kipi ile çekimlenmiştir.

“Gâye” başlıklı bölüm, biz öznesinin ideolojik grup şemasında yer alan “Ne istiyoruz?” sorusuna verilen en açık yanıtlardan birinin olduğu bölümdür. Biz öznesi, gayesini, gelecek zaman kipinde “...Gayemiz milli bir lisan, milli bir edebiyat vücuda getirmek olacaktır...” olarak tanımlamaktadır. Bölüm, “Her şeyi hükümetten beklemeyelim. Bu irsi hastalığı tedavi edelim...” söylemiyle başlamaktadır ki bu, biz öznesinin açık bir şekilde özne konumunu işgalidir. Bu bölümün ötekisi, eski lisanın ıslahı ve tasfiyesi bağlamında maarif nazırı ve ona benzeyen “zatlar”dır. Biz öznesi, öteki yapıya dair eleştirilerini

...Bununla beraber bu muhterem, bu büyük, bu mütebahhir zatın cümlelerin tarzları ve teşekkülleriyle muzaf ve muzafunileyhlerin, sıfat ve mevsufların evvel ve ahir gelmelerinden dimağında hasıl olan intibahın fen nazarındaki mahiyetini tanımadığını itiraf etmeye mecburuz. Yaşının ve itminanının tesiriyle yeni felsefeye, fennin her hakikati çırpıplak ortaya çıkararak yeni nazariyelerine, yeni hareketlerine yabancıdır ve kendilerine benzeyen zatlar Fransa Encümen-i Daniş’inde de az değildir... (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 80)

şeklinde sıralamakta ve gerekçelendirmektedir. Bu bir özne konumu işgali ve meşruiyet sahası yaratmaktır. Ötekinin yadsınması, biz öznesinin ön plana çıkarılmasıdır. İdeolojik grup şemasında yer alan “Bizim için kötü olan nedir?” ve “Ötekilerle ne tür ilişkilere sahibiz?” sorularının yanıtıdır. Bu söylemde, öteki öznesi üzerinden şekillenen sıfatlandırmalardan “mütebahhir” yapısı ile devamındaki söylemde yer alan “...Kim bilir ne güzel belâgat, meâni, mantık, fıkıh ve sâire bilirlir. Fakat psikoloji, fizyoloji gibi yeni ilimleri? Hiç! Yahut pek az...” yeni ilimlere uzaklık, biz öznesinin öteki öznesine dair geliştirdiği bir ironi, alay, küçümseme olarak okunabilmektedir. Öteki öznesinde yer

almayan bu nitelikler, biz öznesine göre gençlerde yer almaktadır: “...Bunları bilen, bunlarla muhakeme eden gençler, gençler, gençlerdir...” Bu söylem yapısında yer alan kelime tekrarları, retorik boyuta güç katmaktadır. “...Ömürlerini maziye hasretmeyip daima müstakbele, fenne, ziya ve hakikate koşan yine gençlerdir...” söylemiyle ikna-rıza boyutunda genç kitleleri de propagandasına dahil eden biz öznesi, ortak durum ekleri ile de söylemine güç katmaktadır. Bölümün sonunda biz öznesi, öteki yapısını yadsımış, tasfiye etmiş, gelecek zaman kipleriyle karar alıcı bir zemin oluşturmuştur: “...bu sebeple muhterem Maarif Nazırı Efendi Hazretlerinin riyasetinde toplananların ilmi ve edebi (siyasi değil) fikirleri yalnız kendilerine, yani maziye münhasır kalacaktır. Biz, bütün karanlıklardan uzak, hür ve müstakil ilim ve edebiyat için çalışacağız...”

“Ey Gençler” başlıklı bölüm, biz öznesinin yüksek tondan bir hitabetiyle, nidasıyla başlamakta ve hedef kitleyi kendi fikrine ikna-rıza zeminine çekmektedir. Biz öznesi, bu bölümde öteki yapılarından birinin sahip olduğu mekanizmaları dar, eski sıfatları ile zikretmekle birlikte hedef kitle gençleri de kendi ideolojik grup şemasına dahil etmek istemekte ve bu gençlere belirli sorumluluklar yüklemektedir. Burada, ideolojik grup şemasının “Kaynaklar: Kim ya da kimler bizim kaynaklarımıza ulaşabilir?” basamağına gençler dahil edilmektedir: “...Ey bugün eski devirden kalma mekteplerin dar dershanelerindeki kuru sıralar üzerinde müstakbeli kazanmak için çalışan gençler, sizi bekleyen vazifeler pek ağırdır...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 81) Biz öznesinin, propagandasını gerçekleştirdiği ve kendinden olmaya ikna-rıza sürecini yürüttüğü gençlere yüklediği sorumluluk şu cümlelerde karşılık bulmaktadır: “...Siz bütün dünyaca siyasi ve içtimai mevcudiyeti silinmek istenilen bir milleti kurtaracaksınız. Evet, bütün dünyaca...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 81). Bu söylem yapısında dikkati çeken husus, “bütün dünyaca” vurgusu ve bunu sağlayan kelime tekrarı ile karar almaya yönelik eylemlerin gelecek zaman kipi ile çekimlenmesi, bu doğrultuda sağlanan retorik muktadirliktir. Bu bölümün birincil ötekisi Rum, Bulgar, Sırp, Yunan, Arnavut, Karadağlı, Mısırlı ve Suriyeli gibi kavimlerdir. İşgal edilen özne konumu ile gençlerden beklenen ve gençlere yüklenen sorumluluk, bu kavimlerin yürüttüğü Türklük ve Osmanlı Türklüğü aleyhindeki propagandalar karşısında uyanık olmaktadır. Öteki yapısının yürüttüğü bu faaliyetlere karşın biz öznesinin gençlere yönelik kurduğu “...Avrupalıların hilal ve salıp namına yaptıkları haksızlıkları şüphesiz biliyorsunuz...” cümlesinde yer alan “şüphesiz” yapısı, hedef kitlenin iknası-rızası, ideolojik grup şemasına dahil, biz öznesinin propagandasının -şayet yaşanan durumlar bilinmiyorsa- merak uyandırması ve hedef kitleyi harekete geçirmesi açısından öneme sahiptir. Bu kavimler özelinde ortaya koyulan öteki yapısı, açık bir şekilde düşman olarak addedilirken İstiklâl Marşı’na benzer bir betimleme ile bir “canavar” görünümünü kazanmaktadır: “...Harici düşmanlarımızın kırmızı pençeleri, bu pençelerin zehirli tırnakları içimizde, kalbimizin üzerinde kımıldıyor...” Bu bölümün sonu, biz öznesinin, özne konumunu işgaliyle gençlere sorduğu

Ey gençler, bunları siz duymuyor musunuz? Yirminci asırdaki vasi ve müthiş “ehl-i salib teşkilatı” silahsız ve medeni hücumlarını zavallı yetim hilale, bizim üzerimize, Osmanlı Türklüğüne tevcih ediyor. Beş yüz, altı yüz sene evvelki mağlubiyetlerin

intikam heyecanları bugün kabarıyor ve siz, ey gençler, hala uyuyor musunuz? (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 81)

soruları, söylem çözümlemesi bağlamında önemli parametrelerdir. Bu cümlelerin olumsuz soru yapısında olması, biz öznesinin mukteditliğini göstermekle birlikte kitleler üzerinde kurulan hegemonya ve baskıyı imlemekte, fatik birlikteliği sağlamakta yani kitleleri kendi fikrinden olmaya zorlamaktadır. Uyanışın “hâlâ” gerçekleşmemiş olması ve bu söylemde yer alan hâlâ yapısı ise yine, hedef kitleyi tetiklemek noktasında önemli bir görev almaktadır.

“Netice” başlıklı bölüm, biz ve öteki konumlanması bağlamında biz öznesinin, kitlelerine ve ideolojik grup üyelerine bir uyanış çağrısı ile başlamakta ve “öteki düşman” üzerinde zaferle sonuçlanan bir savaş arzusu ortaya koymaktadır: “...Uyanınız, galebe için düşmanlarımızı tanımak lazımdır ve biliniz ki, bu sırada muharebeyi ordular yaparsa da muzafferiyeti asla kazanamaz...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 81) Galebe çalmak, düşman, muzafferiyet, muharebe, ordu gibi yapılar, biz öznesinin yani biz öznesi adına Ömer Seyfettin’in askerlik kimliğinin metinde en çok hissedildiği bölümlerden biridir. Galip gelmek, düşman, muharebe, ordu ve muzafferiyet gibi birbiriyle uyum halindeki kelimelerin ve çağrışımların bir arada kullanımı, bizleri, Roland Barthes’in *Göstergebilimsel Serüven*’inde ortaya koyduğu göstergebilimsel yaklaşımlardan katalize götürmektedir ve biz öznesinin retorik mukteditliğini göstermektedir. Biz öznesi için asıl galibiyet, düzen ve ilerleme ile vaki olacaktır: “...İşkodra’dan Bağdat’a kadar bu kıt’ayı, bu Osmanlı memleketini işgal eden Turani ailesi, Türkler ancak kuvvetli ve ciddi bir terakki ile hâkimiyetlerinin mevcudiyetlerini muhafaza edebilirler...” Bu söylem yapısında yer alan aliterasyonlar ve asonanslar (özellikle i, m, l ve r sesleri) söylemin retoriğine güç katmakta, akılda kalıcılığını artırmakta ve böylece kitleleri harekete geçirebilir bir hüviyet kazanmaktadır. Talep edilen, açık bir şekilde yeni ve millî bir lisandır: “...Terakki ise ilmin, fennin, edebiyatın hepimizin arasında intişarına vâbestedir. Ve bunları neşr için evvela lazım olan milli ve umumi bir lisandır. Milli ve tabii bir lisan olmazsa ilim, fen, edebiyat gene bugünkü gibi bir muamma halinde kalacaktır...” Sonuç bölümünde yer alan bu söylem, biz öznesinin, ideolojik grup üyelerinin “Ne yapıyoruz?, Ne istiyoruz?, Bunu niçin yapıyoruz?” sorularına açık bir şekilde yanıt vermektedir. Biz öznesi, özne konumuna taliptir ve ötekinin tasfiyesine mukteditir: “...Biz bir köşeye çekilip Nedim’in parlak fakat tabiata muhalif terkiplerini terennüm edersek mezarımızı kendi ellerimizle kazmış oluruz...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 81) söylemi, biz öznesinin bir köşeye çekilmeyeceğinin ve öteki karşısında konumlanacağını göstergesidir. Bu söylem yapısında yer alan “parlak fakat...” yapısı, biz öznesinin söylem çözümleme yapılarından sözde kabul etme referansını kullandığını gösteriyor gibidir. Bu bölümün ötekisi, zevk ve şehvete dayalı, riya ve temelluka layık, süslü, mantıksız, tuhaf, çalınmış, şeyn (kusurlu, ayıp) olumsuz sıfatlarıyla anılmakta ve biz öznesinin boyunduruğuna girmektedir. Bu minvalde, “... ancak zevk ve şehvet, riya ve temelluk mevzularına layık olan o süslü lisanı, eski lisanı, beş asırlık bir mantıksızlığın, bir tuhaflığın doğurduğu dünkülerin lisanını terk edelim...” cümlesi, söylem çözümlemesi bağlamında yeni veriler sunmaktadır. Belirtili nesnelere ve geçişli fiiller, biz öznesinin retorik gücünü artıran ve söylemi sağlamlaştıran

yapılardır. Burada, belirtili nesne boyutundaki eski lisan, iki farklı şekilde vurgulanmaktadır ve eski lisana dair vurgu, terk etmek geçişli fiili ile sağlanmakta ve böylece tasfiye, pekiştirilmektedir.

“Netice” başlıklı bölümün ikinci paragrafından itibaren biz öznesinin, kendi fikrinden olmaya çağırıldığı kitleye ideolojik grup üyeliği tanımlamakta ve hedeflerine uygun olarak bir sorumluluk yüklemektedir: “...Evet ey gençler! Hepiniz yeni lisani ihyâ ve icâda çalışınız, zekânızı, maharetinizi, dünküleri körü körüne taklide değil, yeni lisani vaz ve tesise sarf ediniz...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 81). Bu söylem yapısındaki “ey” nidası, açık bir şekilde propaganda ve ikna göstergesi olmakla birlikte ortak iyelik ekleri (zekânız, maharetiniz), kelime tekrarları (körü körüne), aliterasyon, asonans ve redifler söylemin etki sahasını ve akılda kalıcılığını artırmaktadır. Metnin devamında biz öznesinin, hedef kitlesine bulunduğu vaatler silsilesi görülmektedir ve bununla birlikte biz öznesi, ortaya koyduğu programın takip edilip uygulanmaması durumunda hedef kitlenin kendisini bekleyen senaryoları da ortaya koymaktadır. Aşağıdaki alıntı, bu bağlamda açık bir ikna propagandasıdır:

“...Yazdığınızı herkes anlarsa, severse kitaplarınız çok satılacak, zengin olacak, sâ'yınızın mükâfatını göreceksiniz, dünküleri taklit etmekte devam ederseniz, bir gün nihayet onlar gibi me'yus olarak yazı yazmaya tövbe edecek, 'otuz milyonun lisani' diye telif ettiğiniz kitabın beş yüz tane satılmadığını, kâğıt parasını çıkaramadığını görerek müteessir olacaksınız...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 81)

Bu propaganda kısmında yer alan karar almaya yönelik yapıların gelecek zaman kipi ile çekimlenmesi, söylem çözümlemesi bağlamında metnin olağan yapılarından bir diğeridir. Ek olarak, biz ve onlar ayrımının açık olarak görüldüğü bu propaganda biçiminde öteki yapısına düşen, meyus ve müteessir olmaktır. Biz öznesinin, ideolojik grup üyeliğini genişletmek, meşruiyetini sağlamlaştırmak ve kitleleri ikna-rıza etmek boyutunda ortaya koyduğu bir diğer söylem çözümleme yapısı ise genellemelerdir. Bu bağlamda gençlerin menfaati, milli menfaatlere bağlanmaktadır: “...Siz muhafazakârlık ettikçe, yani maziye muhip ve sadık kaldıkça kaybolacak olan şahsi menfaatleriniz yanında âli, muhterem, büyük bir menfaat, milli bir menfaat da kaybolacaktır. Bunun için mes'ulsünüz...” (*Genç Kalemler Dergisi*, 1999, s. 81). Bu özelden genele yani gençlerden tüm vatana geçiş, bir tahkiyedir. Bölümün sonuna doğru, eski lisana, yani öteki yapısına dair yapılan eleştiriler ve sıfatlandırmalar bulunmaktadır ve bu yerginin geçmiş zaman kipleri ile yapılıyor oluşu, söylem çözümleme çıktısı ile uyumluluk göstermektedir: “...Eskiler ve dünküler idraklerinde mahdut ve masumdurlar. Sathi ve behimi düşünürlerdi, onların gayesi “hâl ve mâzi” idi...” Öteki öznesinin sıfatları, “sınırlı (anlayışta), yüzeysel, hayvanca” biçimlerinde görülmektedir ve bu noktada, metnin içerisindeki en üst perde söylem üsluplarından biri burada kendini göstermektedir. Öteki yapısının karşısında konumlandırılan kitlenin gayesinin de istikbal olması beklenmektedir: “...Sizin gayeniz istikbal, istikbal, istikbaldir...” Bu söylem içerisinde yer alan kelime tekrarları ve dolayısıyla vurgu, söylemin şiddetini artırmaktadır. Makale, biz öznesinin yüksek perdeden seyrettiği bir karar alma fonksiyonuna ve bu bağlamda propagandanın ikna kabiliyetine yönelik şu son sözler ile tamamlanmaktadır: “...Sizden sonra gelecek olan

nesil, idrâkinize rağmen muhafazakâr ve mâziye muhip kaldığınızı görürse size ebedi lanetler edecektir!”

Sonuç

İdeolojik söylem üzerine yapılan araştırmalar, söylem kanalıyla aygıtlaşan metinlerde söylem sahibinin kısıtlı ve imtiyazlı olan haklarını “ötekiler” ile paylaşmayı “kendileri” için uygun görmediğini göstermektedir. Kendilerini, seçkin ve imtiyazlı kılan ideolojik aygıtlar; diğer grupları ise daha zayıf ve kendilerine ya da bir başka yapıya bağımlı hale getirerek bir kutupluluk yaratmakta, elde ettikleri ya da yarattıkları bu statü ile diğer gruplar üzerinde yetki ve hâkimiyet kurmaktadır. Metne akseden söylem de dil örüntülerinin bilinçli dizgelerle somutlaşmasının sonunda belirlemektedir. Metinde yer bulan “biz” ve “öteki” kutupluluğuyla söylem sahibi, kitle oluşturmakta, düşüncesini aktarmakta ve savunduğu değerlere meşruiyet kazandırmaktadır. Ömer Seyfettin de dile hâkimiyetini bir söylem yaratarak göstermiş ve onun düşüncelerinde somutlaşan zihniyet, uzun bir devrin asli temayülünü oluşturmuştur.

“Yeni Lisan” makalesinin gücü ve etkisinin bu denli büyük olmasında metnin inşasında beliren söylemin rolü büyüktür. Yazar, bilinçli bir şekilde kurduğu söylem aracılığıyla geniş kitlelere de ulaşabilmiş, “Yeni Lisan” yalnızca edebî bir manifesto olarak kalmamış, bir düşünce sisteminin öncü metinleri arasında yer almıştır. Metnin gücü, yalnızca yer verilen konuların devirle ilişkisi bağlamında sınırlı değildir. Metinde ana ve ara başlık tercihlerinden başlayarak kesinlik ve bütünlük bildiren kip kullanımları, retorik yapılar, söz varlığı tercihleri, ses ve sözcük tekrarları, ironik sezdirimler ve zamir sıklığı yazarın dilin pek çok işlevini aynı anda devreye soktuğunu göstermektedir. Metinde tespit edilen otuz iki farklı söylem çözümleme verisi, yazarın retorik gücünü ortaya koymaktadır. Yazar; dilin çağrı, anlatısallık ve gönderge işlevlerini kullanırken aynı zamanda kurduğu karşıtlıklarla da “biz” ve “öteki”nin konumlarını belirginleştirmiştir.

Belirlenen söylem yapılarından hareketle, “Yeni Lisan” makalesinde Ömer Seyfettin’in dili, bilinçli bir şekilde ideolojik söyleme yasladığı görülmektedir. Yazar, kullandığı kip yapıları aracılığıyla emir, tehdit ve iknayı amaçlamış ve eski mesleği askerlikle özdeşleşebilecek askerî söylemi belirginleştirmiştir. Kullandığı zamirlerle, ben ve öteki ayrımını kesinleştirerek bir anlamda “düşman”-“asker” karşıtlığı kuran yazar, ideolojisini söylem yapılarıyla kamusalılaştırmıştır. Sistematize ettiği düşünce yapısıyla somutlaştıran ve böylece hiyerarşik bir yapı içinde düşüncesine meşruiyet kazandıran yazar, vurguladığı ortak amaçları, söylem yapıları aracılığıyla üretmiştir. Edebiyat tarihleri üzerinden bu ideolojilerin kitleler tarafından sahiplenip benimsendiği açıkça görülmektedir ve bu durum, Ömer Seyfettin’in oluşturduğu söylemin amacına ulaştığının ve ortaya koyduğu “biz” ile, belirli ortak amaç ve inançlara yasladığı değer yargılarının ideolojiye dönüştüğünün kanıtıdır.

Kaynaklar | References

- Argunşah, M. (2011, Nisan). Yeni Lisan ve imla meselesi. H. Argunşah & O. Karaburgu (Ed.), 100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı. Türk Edebiyatı Vakfı, İSTANBUL.
- Aktaş, A. (2019). Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde Türk kimliği ve milliyetçi söylem. (Tez no. 553850). [Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
- Barthes, R. (1993). Göstergibilimsel serüven. Yapı Kredi Yayınları.
- Bozdoğan, A. (2007). Birinci Yeni Lisan makalesini Millî Edebiyat akımının bildirgesi olarak okumak. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11(2), 251-266.
- van Dijk, T.A. (2003). Söylem ve ideoloji çokalanlı bir yaklaşım. B. Çoban & Z. Özarslan (Ed.), *Söylem ve İdeoloji* içinde (s. 15-100). Su Yayınevi.
- van Dijk, T.A. (2019). İdeoloji. Hece.
- Çoban, B. & Özarslan, Z. (2015). Söylem ve ideoloji. Su Yayınevi.
- Demir, A. (2012). Millî kimlik inşasında ileri bir hamle: Yeni Lisan. *Journal of Turkish Studies*, 7(4), 1395-1403. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3338>
- Ercilasun, B. (2013). İkinci Meşrutiyet Devrinde tenkit. Dergâh Yayınları.
- Fairclough, N. (1992). Discourse and social change. Polity Press.
- Fairclough, N. (2014). Language and power. Routledge.
- Günay, D. (2018). Söylem çözümlemesi. Papatya Yayıncılık.
- Halliday, M.A.K. & Hasan, R. (1989). Language, context and text: Aspects of language in a social-semiotic perspective. Oxford University Press.
- İnceoğlu, Y. & Çomak, N.A. (2009). Metin çözümlemeleri. Ayrıntı Yayınları.
- Odabaşı, İ. A. (2006). *II. Meşrutiyet Dönemi basın ve fikir dünyasında Genç Kalemler dergisi* (Tez no. 206856). [Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
- Öksüz, Y. Z. (1995). Türkçenin sadeleşme tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan hareketi. TDK Yayınları.
- Parlatır, İ. & Çetin, N. (haz.) (1999). Genç Kalemler dergisi. TDK Yayınları.
- Polat, N. H. (2016). Ömer Seyfettin bütün nesirleri. TDK Yayınları.
- Polat, N. H. (2020). “Yeni lisan”da divan edebiyatı eleştirisi. *Türk Dili*, (820), 18-29.
- Polat, N. H. (2011, Nisan). Yeni Lisan-yeni insan. H. Argunşah & O. Karaburgu (Ed.), 100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı. Türk Edebiyatı Vakfı.

- Potter, J. (1990). Discourse: Noun, verb or social practice?. *Philosophical Psychology*, 3(2), 205-217.
- Sazyek, H. (2012). Türk edebiyatının ilk avangart hareketi: “Yeni Lisan”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 113-136.
- Yavuz, Y. (2020). Öteki üzerinden kimliğin inşası: Yeni Lisan hareketinde imaj, öteki ve kimlik kavramları. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, (12), 187-199. <https://doi.org/10.28981/hikmet.662809>